

ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАКТИКИ ЕКСТЕРИТОРІАЛЬНИХ АВТОНОМІЙ КОРИННИХ НАРОДІВ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

На основі вивчення європейських кейсів з'ясовано особливості інституту екстериторіальної (нетериторіальної) автономії корінних народів. Охарактеризовані досягнення та проблеми у функціонуванні цього інституту. Актуалізоване питання удосконалення нетериторіальної автономії корінних народів задля задоволення їх прав та потреб, запобігання вимогам створення автономії територіального типу. Зроблено висновок, що моделі нетериторіальної автономії корінних народів, які функціонують у країнах Європи, потребують оновлення конфігурації. Йдеться про вихід за рамки культурних прав і включення додаткових питань за одночасного збереження екстериторіального типу автономії. Запропонована оцінка щодо доцільності інституціоналізації нетериторіальної автономії корінних народів України.

Ключові слова: етнополітика, корінні народи, право на самовизначення, автономія, екстериторіальна (нетериторіальна) автономія, модель «культурна автономія плюс», корінні народи України.

Shpachenko Yaroslav. European practices of non-territorial autonomy of indigenous peoples: experience for Ukraine

On the basis of the study of European cases, the author identifies the peculiarities of the institution of non-territorial autonomy of indigenous peoples. The achievements and problems in the functioning of this institution are characterised. The issue of improving the non-territorial autonomy of indigenous peoples to meet their rights and needs and to prevent the demands for the creation of territorial-type autonomy is raised. It is concluded that the models of non-territorial autonomy of indigenous peoples operating in the studied European countries need to be reconfigured. It is about going beyond cultural rights and including additional issues while preserving the extraterritorial type of autonomy. The author offers an assessment of the feasibility of institutionalising the non-territorial autonomy of indigenous peoples of Ukraine.

Key words: *ethnopolitics, indigenous peoples, right to self-determination, autonomy, non-territorial autonomy, «cultural autonomy plus» model, indigenous peoples of Ukraine.*

Вступ. Дослідження екстериторіальних (нетериторіальних, національно-культурних, етнокультурних) автономій у своїй більшості спираються на кейси національних меншин. Однак до цього інституту етнополітики звертаються й корінні народи. Це засвідчує досвід низки європейських держав.

У проведених раніше наукових розвідках нетериторіальна автономія корінних народів оцінена неоднозначно – від схвалення до критики. Найбільш радикальний підхід передбачає, що лише територіальна автономія здатна сприяти збереженню самотності корінних народів, реалізації права на самовизначення. М'якший підхід виходить із доцільності саме нетериторіальної автономії для корінних народів, але у конфігурації, яка не уподібнена культурним автономіям національних меншин, а розширена додатковими інструментами та сферами впливу.

Відтак важливо з'ясувати ефективність інституту нетериторіальної автономії для реалізації корінними народами своїх прав, потреб, інтересів. Оскільки в Україні є корінні народи (кримські татари, караїми, кримчаки), то це посилює практичний інтерес до вивчення зарубіжного досвіду інституціоналізації нетериторіальної автономії не лише національних меншин, а й корінних народів.

Мета дослідження – з'ясувати ефективність інституту екстериторіальної (нетериторіальної) автономії для корінних народів на прикладі держав Європи, дати оцінку прийнятності запозичення такого досвіду Україною. Завданнями є: дослідити зміст інституту нетериторіальної автономії корінних народів; з'ясувати на прикладах європейських держав проблеми, які нині виникають при функціонуванні цього інституту, а також шляхи їх розв'язання; оцінити доцільність інституціоналізації нетериторіальної автономії корінних народів України.

Стан розробки проблеми та методи дослідження. Дослідницькі питання екстериторіальної автономії та корінних народів у їх окремому розгляді неодноразово ставали предметом вивчення у вітчизняній етнополітології, але їх синтез (нетериторіальна автономія корінних народів) досліджений недостатньо. Окремі аспекти

ти розглядалися у працях дослідників та виступах громадсько-політичних діячів: І. Кресіної, О. Кресіна, О. Газізової, Я. Лазура, В. Явір, К. Вітмана, М. Ходаківського та інших учених. Питання, пов'язані з тими чи іншими аспектами функціонування різних типів автономій, піднімали у своїх виступах українські кримсько-татарські громадські та політичні діячі (М. Джемільєв, Р. Чубаров та ін.), однак ідея саме етнокультурної автономії ними наразі не була розвинена.

Більшу увагу розгляду нетериторіальних автономій корінних народів приділили зарубіжні учені. Вони вивчали як теоретичний вимір проблеми, так і конкретні кейси корінних народів, які ініціювали нетериторіальні автономії. Б. де Вільєрс, Е. Йозефсен, У. Мьоркенштамб, Дж. Саглі та інші досліджували, чи за допомогою інституту екстериторіальної автономії справді уможливорюється самовизначення корінних народів. Л. Джорджевич, І. Клімова-Александр, Р. Куокканен та інші з'ясовували, як корінні народи можуть завдяки інституту нетериторіальної автономії реалізувати своє право на самовизначення. П. Паттон дослідив вплив різних типів національної автономії (територіальної, культурної) на реалізацію прав корінних народів. Н. Шикова виявляла можливості та межі екстериторіальної автономії у самовизначенні корінних народів. А. Я. Шпіцер та П. Селле на прикладі кейсу норвезьких саамів встановлювали відповідність нетериторіальної автономії тим потребам, які нині актуальні для корінних народів. У найновіших дослідженнях учені (Е. Йозефсен, Я. Саглі та ін.) ставлять питання про удосконалення інституту нетериторіальної автономії корінних народів, щоб він, дійсно, зміг задовольняти їх особливі потреби, запобігати радикалізації вимог, адресованих корінними народами їх державам.

Виклад основного матеріалу. Нині налічується понад 476 млн представників корінних народів, які проживають у 90 державах [1]. На відміну від національних меншин корінні народи не мають власної державності, хоча існували задовго до утворення багатьох держав. Вони завжди боролися за збереження свого способу життя, структур управління, права на самовизначення тощо. Нині це посилює чутливість питання про можливості зберегти свою ідентичність, самобутність, а відтак – активізує пошук ефективних інструментів запобігання напрузі, конфліктам між корінними народами та державами їх проживання.

Від другої половини ХХ ст. тривають ініційовані міжнародними організаціями процеси, спрямовані на захист корінних народів. Прийнято Конвенцію МОП № 107 «Про захист і інтеграцію корінного та іншого населення, що веде племінний та напівплемінний спосіб життя, в незалежних країнах» (1957 р.), Конвенцію МОП № 169 «Про корінні народи і народи, які ведуть племінний спосіб життя в незалежних країнах» (1989 р.) та низку інших міжнародно-правових документів. Право на автономію, як умова для реалізації багатьох інших прав, закріплене у ст. 4 Декларації ООН про права корінних народів 2007 р.: «Корінні народи при здійсненні своїх прав на самовизначення мають право на автономію або самоуправління у питаннях, які належать до їхніх внутрішніх та місцевих справ, а також і шляхів фінансування їхніх автономних функцій» [2]. Зауважимо, що у цитованій Декларації не вказаний тип автономії – територіальний чи екстериторіальний. Відтак ужите поняття «автономія» можна тлумачити як політико-правову інституційну рамку для реалізації права корінних народів на самовизначення. При цьому важливе значення має тип цієї автономії.

Звернемо увагу на два аспекти: 1) коли корінні народи прагнуть реалізувати право на самовизначення, автономію і розвиток, то це може набувати форми як національно-територіальної, так і екстериторіальної (нетериторіальної, етнокультурної) автономії; 2) доцільно розмежовувати як окремі типи нетериторіальну автономію корінних народів і нетериторіальну автономію національних меншин. Це дозволить на національному рівні конструювати таку модель автономії, яка була б найбільш відповідна конкретному актору етнополітики в умовах конкретної поліетнічної держави.

В оцінці ООН інститут нетериторіальної автономії розглядається як прогресивна модель для самоврядування, включеності корінних народів у прийняття державою рішень, які стосуються цього народу [3]. Однак у наукових дослідженнях такі автономії отримують неоднозначний спектр оцінок. Навіть ті кейси, які переважно характеризують як відносно успішні в межах Європи, в останні роки стають предметом наукових і політичних дискусій. Стоїть питання і про прийнятність нетериторіальної автономії для корінних народів, і про пошук найвідповіднішої інтересам корінних народів моделі нетериторіальної автономії, яка була б справді

дієвим інструментом етнополітики, а також не становила загрозу для держави.

Чимало дослідників перебувають на позиціях виняткової значущості нетериторіальної автономії для корінних народів. Зокрема:

– за словами Б. де Вільєрса, «якщо колись й існувала група, для якої можна знайти нетериторіальне рішення щодо самовизначення, то це корінні народи» [4];

– І. Клімова-Александр вважає, що «нетериторіальна автономія, яка дозволяє користуватися культурними та економічними правами на територіях корінних народів, пропонує краще, більш універсальне та менш схильне до конфліктів рішення для корінних народів у всьому світі» [5];

– Є. Німні, згадуючи підходи фундаторів теорії національно-культурної автономії, стверджує: «Модель, запропонована Реннером і Бауером, добре підходить для меншин, які вимагають значної автономії, але з низки причин не можуть мати окремі держави. Яскравим прикладом таких меншин є корінні народи» [6];

– Н. Шикова зауважує, що особливо у випадках, коли корінні народи нині становлять меншість на своїх традиційних землях, рішенням може бути саме надання нетериторіальної автономії [7];

– Дж. Робінс вважає, що нетериторіальна автономія здатна забезпечити політичне представництво корінних народів через зарезервовані місця в національних парламентах або створення окремих інституцій [8].

Водночас низка учених перебувають на позиціях, що нетериторіальна автономія все ж є недостатньо ефективним інститутом забезпечення самоуправління корінних народів. Зокрема:

– Т. Нігут вважає, що «національно-культурна автономія мало що говорить про зв'язок між претензіями на землю, національним самоврядуванням і колективною ідентичністю, яка лежить в основі націоналізму корінних народів» [9];

– П. Паттон стверджує, що «досвід колонізованих корінних народів свідчить про те, що контроль над землею та ресурсами є фундаментальним для їх здатності виживати як автономним націям у межах колишніх колоніальних держав» [10]. У цьому простежуємо прихильність до національно-територіальної моделі автономії для корінних народів.

Відтак серед дослідників відсутній консенсус щодо доцільності впровадження інституту нетериторіальної автономії щодо корінних народів. Однак коли йдеться про національні меншини, то таких дискусій виникає менше.

Розглянемо особливості нетериторіальної автономії корінних народів. Якщо механізми нетериторіальної автономії для національних меншин традиційно охоплюють питання освіти, мови, культурної спадщини (етнокультурна автономія), то у випадку корінних народів відбувається більший чи менший вихід за рамки культурної сфери. Наприклад, корінні народи можуть визначати сфери життєдіяльності, для яких прийнятні/неприйнятні землі їх проживання та ведення господарства. Це дозволяє більш повно задовольнити потреби корінних народів, але й вимагає постійного діалогу корінних народів із державою. Ефективна нетериторіальна автономія корінних народів і належний діалог із державою, справді, здатні виступити запобіжниками актуалізації питання про створення корінними народами своїх етнотериторіальних автономій для реалізації права на самовизначення. Але це можливо лише за бажання обох акторів (і корінних народів, і держави) чути один одного, шукати компроміси.

Самоврядування корінних народів зазвичай належить до сучасних домовленостей із державою, за якими корінним народам делеговані певні адміністративні, представницькі або консультативні повноваження. Однак проблема вбачається у тому, що уряди часто намагаються уподібнити статуси корінних народів та національних меншин, звести все фактично лише до питань культури, мови тощо. Це може мати наслідком позбавлення корінних народів можливості здійснювати своє право на самовизначення та обмежує їхню політичну автономію, включаючи здатність приймати рішення щодо своєї землі, ресурсів та управління.

Відтак дослідники конструюють розширений тип культурної автономії, який пропонується для корінних народів («cultural autonomy plus» [11]). Мається на увазі передусім ширший обсяг питань, щодо яких проводяться консультації з корінними народами. Цей обсяг виходить за рамки того типу захисту, який надається національним меншинам інститутом етнокультурної автономії, тобто культурної сфери. Він додатково повинен охоплювати важливі для конкретного корінного народу питання, наприклад, вико-

ристання землі, природних ресурсів, збереження довкілля, економічної діяльності, захист способу життя корінного народу тощо.

Вимога отримання державою згоди від корінних народів на реалізацію тих чи інших ініціатив є ще принциповішою у випадках переселення з їхніх земель, зберігання чи використання небезпечних матеріалів на цих землях, використання цих земель для нових цілей, хай навіть і стратегічно важливих для держави. Через особливу прив'язаність корінних народів до певної території, яка є не лише просторовою, а й емоційно-духовною, домовленості про автономію для корінних народів неминуче мають виражений територіальний вимір. Відтак вони певною мірою поєднують територіальний і нетериторіальні елементи. Однак тип автономії при цьому може бути нетериторіальним, що важливо для інституту держави, який зазвичай остерігається посилення будь-яких відцентрових тенденцій.

Н. Шикова [12] зауважує, що хоча наявні окремі успішні кейси функціонування нетериторіальних автономій корінних народів, але залишаються питання, чи має нетериторіальна автономія достатній потенціал для розв'язання проблем самовизначення корінних народів. Існують різні реакції держави на вимоги самоврядування корінних народів. На практиці рішення залежать від різних соціальних і політичних контекстів, у яких живуть корінні народи [13], від здатності корінного народу підтримувати стійкий, активний діалог із державою. Відомі випадки, коли певна проблема у взаєминах держави та корінного народу ставала предметом судового спору, тобто за допомогою інституту нетериторіальної автономії не вдавалося вибудувати взаємоприйнятний діалог держави та корінного народу.

Нетериторіальна автономія використовується як модель взаємин держави та корінних народів у Канаді, Новій Зеландії, Ефіопії, Болівії, скандинавських державах та ін. Ми у розгляді нетериторіальної автономії корінних народів звернемося до європейських кейсів, з-поміж яких виділимо народ саамів, який живе на теренах Фінляндії, Норвегії, Швеції та Росії. Політика цих держав щодо корінних народів дуже відрізняється. Політика Росії є незадовільною та дискримінаційною, що не дозволяє говорити про самовизначення саамів Кольського півострова. Натомість у Фінляндії, Норвегії та Швеції функціонують виборні саамські парламенти,

завдяки чому голос саамів чути на рівні державі. Фінляндія заснувала консультативний орган для взаємодії зі саамами ще в 1973 р., а власне саамські парламенти розпочали роботу в Норвегії, Швеції та Фінляндії у 1989, 1993 і 1996 роках відповідно.

Система саамської нетериторіальної автономії в державах Північної Європи отримувала оцінки «однієї з найвидатніших моделей розв'язання питань прав корінних народів» [14]. Однак нині низка учених стверджують, що повноваження інституту нетериторіальної культурної автономії саамського народу стають символічними за змістом [15]. Із цим можна дискутувати з огляду на те, наскільки гучно сьогодні звучить голос саамів щодо питань, важливих для них, а також наскільки вагомим рішенням щодо свого народу їм вдається домогтися завдяки наполегливим діалогам із владою та зверненню до судів.

Дослідники звертають увагу [16], що питання обсягу саамського самовизначення наразі є дискусійним. Так, норвезькі учені з Університету Бергена А. Дж. Спітцер та П. Селле відзначають, що насправді саамські парламенти не мають законодавчих повноважень, а функціонують переважно як консультативні органи з обмеженим обсягом повноважень для розв'язання питань, що становлять інтерес для громад, які вони представляють [17]. Однак наступним прикладом діяльності норвезького саамського парламенту (Sametinget) ми покажемо: хоча такий орган і не має законодавчих повноважень, але це не перешкоджає йому лобювати свої інтереси на рівні держави та досягати задоволення вимог, які впливають зі статусу корінного народу. Відзначимо, що у науковій літературі кейс саамів Норвегії позиціонують саме як приклад нетериторіальної національно-культурної автономії. Нині близько 18 тис. осіб внесено до реєстру, причому родом вони не лише з півночі Норвегії, проживають у межах усієї країни [18], тобто наразі мають дисперсне розселення.

Видобуток корисних копалин, розвиток вітроенергетики в традиційних саамських районах показали, що державна влада не зацікавлена враховувати права та аргументи саамів, ухвалюючи рішення щодо використання землі для певних цілей. Ще наприкінці 2021 р. Верховний суд Норвегії після судового процесу, ініційованого Союзом саамів та спільнотою оленярів, вирішив, що держава порушила права цього корінного народу дозволом будувати віт-

рові електростанції у Фовсен-Ньяарке (Fovsen-Njaarke). Гігантські вітрові турбіни розмістили на землях, де саами-оленьєрі випасали свої стада, тобто у зоні інтересів саамів, без попереднього обговорення з ними. Звуки гігантських вітроенергетичних установок лякали тварин, чим порушувалися столітні традиції оленярства. Однак рішення суду щодо зупинки роботи вітрових електростанцій не було виконане, а відтак саами регулярно протестували проти продовження роботи вітрової електростанції, блокували доступ до урядових будівель. На початку 2024 р. саамський парламент подав новий судовий позов проти уряду Норвегії [19]. Цей позов, як і попередній, став наслідком недостатніх консультацій уряду Норвегії зі саамським парламентом щодо питань життєдіяльності цього корінного народу, хоча ця традиційна галузь скотарства підтримується державними дотаціями. Саме завдяки існуванню саамського парламенту та активності саамів їх голос почутий. Відповідно до рішення суду уряд не може обходити обов'язкові консультації зі саамським парламентом та іншими саамськими інституціями з питань, які їх стосуються.

У підсумку влада Норвегії досягла домовленості та підписала угоду [20] з органом нетериторіальної автономії саамів: вітроелектростанція далі експлуатуватиметься, але вироблений прийнятний компенсаційний механізм: вироблена вітровою електростанцією енергія розподілятиметься також для місцевих потреб; відведена нова територія для зимового випасу північних оленів; виділено грант у розмірі 5 млн крон (473 тис. дол. США) для зміцнення культури саамів. Бачимо приклад компромісної угоди між сторонами, яка відкриває шлях для нових поколінь саамів, створює можливість для продовження оленярства і водночас зберігає такі важливі сьогоденні проекти «зеленої» енергетики.

Також виникає низка проблем щодо освоєння надр. Нещодавно відкриті поклади кобальту, телуру, міді; ще раніше були відкриті поклади золота там, де проходить зимовий випас полярних оленів. Більшість металів та мінералів, якими багаті надра цього регіону, вкрай важливі для розвитку «чистої» енергії, «зелених» технологій, але їх видобуток руйнує довкілля. Складається парадоксальна ситуація, коли саами, що одними з перших постраждали від зміни клімату, тепер знову зазнають втрат від ініціатив держави щодо пом'якшення кліматичних змін. Саами називають ці процеси

«зеленою колонізацією»: спершу вони були колонізовані людьми з-поза меж їх землі; вдруге були колонізовані кліматичними змінами, що змінюють можливості використання тих чи інших територій для традиційних видів діяльності; втретє саами колонізуються через політику держави, що намагається протидіяти зміні клімату [21].

Зауважимо, що питання видобутку корисних копалин гостро стоїть на землях саамів в усіх нордичних державах. Саами відчують сильний тиск гірничодобувних компаній і лобіюють на рівні своїх держав внесення змін до законів про гірничу справу. Це стосується не лише суходолу, а й водних просторів, де проводиться глибоководна діяльність із видобутку корисних копалин, позаяк спосіб життя саамів не обмежується оленярством, а узалежнений від морських екосистем.

Наступним кейсом екстериторіальної автономії корінного народу, на який звернемо увагу, є фінські саами. Їхні інститути глибоко інтегровані в демократичну політичну систему Фінляндії, перевершуючи рівень інтеграції, який характерний для більшості корінних народів світу. Через свої представницькі органи вони наділені правом впливати на державні рішення та політику, які їх стосуються. Але в останні роки вплив цього корінного народу зменшується. Проблеми з функціонуванням автономії фінських саамів стали результатом невиконання урядом останнім часом взятих зобов'язань. Попри функціонування саамського парламенту фінські саами вважають, що їм не вистачає самоврядування, особливо у таких ключових сферах, як політичний і соціальний розвиток, що має вирішальне значення для права на самовизначення. Саамський парламент не має повноважень приймати рішення щодо саамських справ, а скоріше служить національним дорадчим органом із саамських питань для урядових органів, які мають законодавчий обов'язок консультуватися із саамами з питань, що їх стосуються. Саамські ради, особливо Норвегії та Фінляндії, останніми роками постійні у вимогах до своїх держав вести змістовний діалог для розробки стійких і справедливих альтернатив.

Р. Куокканен, фінська дослідниця з Лапландського університету, звертає увагу, що наразі не вдається прийняти всеосяжне законодавство щодо земельних прав, що є центральним для реалізації самовизначення корінного населення та здійснення само-

врядування [22]. Чинне законодавство про автономію саамів нині радше перешкоджає, ніж сприяє реалізації права на самовизначення корінного населення та здійснення саамського самоврядування у Фінляндії.

Отже, у нордичних державах, де найвищий у світі рівень демократії, проблеми прав корінних народів практично не стосуються мови, культури, освіти. Натомість ці проблеми вийшли у сфери, які також є прогресивними за характером, наприклад, енергетичний перехід, розвиток альтернативних джерел енергії, видобуток критичних металів та мінералів, необхідних для «зелених» технологій тощо. У такому зіткненні різних підходів до питань, які не є чимось деструктивним, а навпаки, увиразнюють найновіші цивілізаційні тренди, і полягає складність узгодження інтересів держави та її корінних народів. Це вимагає постійного діалогу влади та корінних народів, проактивної зацікавленості корінних народів у змінах для посилення своєї стійкості. Без громадсько-політичного активізму навіть в умовах «повноцінної демократії» (за типологією Індексу демократії «The Economist») не буде досягнуто прогресу щодо збереження самобутності корінних народів. Відтак бачимо, що навіть у державах із високими стандартами прав людини та демократії корінні народи стикаються з ризиками втрати своєї культури, засобів до існування, ідентичності через недостатню увагу чи бізнес-прагматизм урядів.

Хоча кейс нетериторіальної автономії саамів у скандинавських державах і сприймається як один із найуспішніших в Європі, але є законодавчі та політичні перешкоди, які перешкоджають самовизначенню цього корінного народу в умовах демократичної державності. Основною перепоною є неврахування прав саамів на землю та природні ресурси, розпоряджання якими вважається виключною прерогативою держави та виборюється в судовому порядку. Очевидна потреба навіть у таких прогресивних державах, як нордичні, переглянути модель нетериторіальної автономії корінних народів, яка б не втратила екстериторіального характеру, але при цьому врахувала актуалізовані виклики.

Йдеться саме про конструювання нових моделей нетериторіальної автономії корінних народів із ширшим виміром. Доцільність цього вбачається з огляду на фундаментальну відмінність між правами корінних народів і меншин. Адже права корінних народів

грунтуються на правах на самовизначення, землю та ресурси через їхній статус окремих народів [23]. Нинішні моделі нетериторіальної автономії для корінних народів потребують розширення сфери впливу, але без ризиків для інституту держави в частині посилення відцентрових тенденцій.

За оцінкою А. Дж. Спітцера та П. Селле [24], сучасна модель нетериторіальної автономії розділяє управління «народом» і «територією». Це дозволяє корінним народам захищати свої культурні, але не територіальні інтереси, наприклад, захистити певну територію від використання в цілях, які несумісні з інтересами, стилем життя корінних народів. Згадані дослідники доводять, що самоврядування корінних народів вдається до «територіального повороту», і це стається саме через недостатність тих можливостей, які надає чинна модель нетериторіальної автономії.

Специфіка багатьох корінних народів полягає у тому, що їх добробут узалежнений від середовища проживання, що робить захист земель і ресурсів першочерговим завданням. Втім кожен кейс корінних народів особливий; нині не усі корінні народи виражено узалежнені від скотарства, полювання, рибальства, збиральництва тощо. Урбанізація, глобалізація, кліматичні зміни, збройні конфлікти та інші чинники впливають на чисельність і потреби корінних народів. Також може змінюватися характер проживання корінного народу – компактно або ж дисперсно в межах держави. Відтак особливі умови, які визначають стиль життя, способи отримання доходів тощо, на нашу думку, мають враховуватися при конструюванні тієї чи іншої моделі нетериторіальної автономії у частині наділення корінних народів лише культурними або ж значно ширшими правами. Європейський досвід, власне, й увиразнює відсутність якоїсь єдиної універсальної моделі екстериторіальної автономії, яка б відповідала потребам кожного корінного народу з огляду на унікальні характеристики кожного з таких народів.

В аналізі предмета цього дослідження ми не можемо оминути вітчизняний кейс. Ще на початку 2000-х років вітчизняні юристи-конституціоналісти та етнополітологи відзначали нагальність прийняття окремого нормативно-правового акта про національно-культурну автономію, оновлення Закону України «Про національні меншини в Україні» 1992 р. Ставилося питання й про доцільність викладу п. 3 ч. 1 ст. 92 Конституції України у такій

редакції: «права корінних народів і національних меншин; право на національно-культурну автономію» [25]*. Наразі Закон України «Про корінні народи України» 2021 р., як і Закон України «Про національні меншини (спільноти) України» 2022 р., не передбачають права на будь-яку форму екстериторіальної автономії та навіть не оперують словом «автономія» чи похідними від нього (окрім назви «Автономна Республіка Крим»).

Тривалий час народи України, які отримали державне визнання як корінних (кримські татари, караїми та кримчаки), були незадоволені статусом національних меншин; це особливо проявилось після анексії АР Крим. Вони лобіювали зміну свого правового статусу, зокрема надання статусу корінних народів, можливості реалізовувати право на національне самовизначення. Однак в цьому процесі були проігноровані «всі інші механізми збереження самобутності та культурного розвитку, зокрема національно-культурну автономію» [26]. Зауважимо, що поява інституту корінних народів України отримала критичні оцінки [27] з огляду на невідповідність характеристик цих народів Конвенції МОП № 169 (1989 р.), як-от: ведення племінного способу життя, відмінність соціальних, культурних й економічних умов, що відрізняють їх від інших груп національного співтовариства та ін. В Україні жоден із народів (етнічних груп) не ідентифікує свій спосіб життя з племінним укладом.

На нашу думку, саме екстериторіальна (етнокультурна) автономія була б найбільш відповідна для корінних народів України, значна частина яких дисперсно розселилися материковою Україною після окупації рф Криму. Однак такий тип автономії ні на рівні держави, ні корінних народів не розглядається. Наше дослідження не встановило наявності зацікавленості корінних народів України саме у нетериторіальній, етнокультурній автономії.

Нині відсутні об'єктивні дані про чисельність корінних народів України, позаяк вони застарілі від часу останнього перепису населення 2001 р. Тоді налічувалося 248,2 тис. кримських татар, 1196 караїмів і 406 кримчаків, у т. ч. в АР Крим – 243,4 тис. кримських татар, 671 караїмів та 204 кримчаки. Ці дані фіксували компактне проживання кримських татар та більш дисперсне (територією

* Нині згаданий пункт сформульований так: «права корінних народів і національних меншин».

України) – караїмів та кримчаків. Через неможливість проведення перепису населення нині нема точних даних про кожен із корінних народів ні на материковій частині України, ні на Кримському півострові. Достеменно не відомо, скільки представників корінних народів виїхали з анексованого Криму та проживають у різних областях України. За цієї ситуації інститут нетериторіальної етнокультурної автономії був би відповідний ситуації. Водночас зауважимо, що лідери кримських татар лобіюють ідею проголошення кримськотатарської автономії на півострові після завершення війни, залишення Криму автономією (трансформованою).

Питання про те, яким буде статус деокупованого Криму, уже дискутується, як і обговорюється політико-правовий статус корінних народів та виправданість надання корінним народам України такого статусу. Наразі громадська думка не однастайна, і озвучуються кілька сценаріїв, серед яких – відновлення статусу автономної республіки, перетворення Криму на звичайну область, утворення кримськотатарської національної автономії. Київським міжнародним інститутом соціології на цю тему було проведено соціологічне дослідження «Когнітивна деокупація Криму» [28]. Дослідження проводилося на замовлення Представництва Президента України в АР Крим, що засвідчує інтерес влади до з'ясування можливих викликів, пов'язаних із процесом реінтеграції півострова після деокупації. Це дослідження показало, що наразі в українському суспільстві немає відносно єдиного бачення майбутнього статусу Криму в Україні. В цьому вбачаємо «вікно можливостей» для популяризації ідеї саме нетериторіальної (етнокультурної) автономії.

Однак нині у діяльності державних та недержавних акторів щодо корінних народів України (Державна служба України з етнополітики та свободи совісті, Консультативна рада з питань корінних народів, неурядові організації корінних народів та ін.) ми наразі не знайшли жодних ініціатив щодо інституціоналізації нетериторіальної етнокультурної автономії корінних народів. Ця тема розвивається наразі лише в публікаціях українських етнополітологів, причому і до анексії АР Крим, і опісля [29]. Однак той факт, що нині представники народів, які отримали статус корінних, дисперсно розселені в межах усієї території України, є аргументом на користь саме інституту етнокультурної автономії.

Висновки. У демократичних європейських державах інститут нетериторіальної автономії належно сприяє збереженню культурної самобутності корінних народів. Але він нині не здатен системно захистити середовище проживання корінних народів (землі, надра, водні та інші природні ресурси), від якого століттями узалежнена їх життєдіяльність. Захист інтересів корінних народів у пріоритетних сферах зацікавленості держав, як показує практика останніх років, уможлиблюється хіба що за судовими рішеннями після позовів інституцій корінних народів. Це актуалізує питання про те, чи нетериторіальна автономія відповідна інтересам корінних народів або ж яка її модель буде найвідповіднішою.

За нашою оцінкою, нетериторіальна автономія здатна задовольняти потреби корінних народів, але для цього в умовах нинішніх викликів вона має набути іншої конфігурації. Оновлена модель має розширити вузькі рамки «культурних» прав корінних народів і включити низку нових питань, щодо яких держава погоджується надати їм автономію. Це аж ніяк не означає трансформацію нетериторіальної автономії в територіальну, а лише набуття нею оновленої конфігурації саме для корінних народів (але не для національних меншин). Також мають бути чітко прописані механізми реалізації нових прав корінних народів та їх захисту, щоб вони не залишилися декларативними. Якщо цього не зробити, то не виключена перспектива територіалізації корінних народів, поступова радикалізація їх вимог, що може негативно позначитися на загальній перспективі інституту екстериторіальної автономії.

Вивчення функціонування екстериторіальних автономій на прикладі корінних народів Європи дає підстави зробити висновки, які можуть бути практично важливими в українському вимірі. По-перше, у концепції екстериторіальної (нетериторіальної) автономії важливо розмежовувати два її види за суб'єктом складом — національних меншин і корінних народів. Якщо у випадку національних меншин йдеться про автономію, що закріплює передусім культурні права, то у випадку корінних народів спектр прав має вийти за вузькі межі культурної сфери. Зокрема, можуть закріплюватися: привілейований доступ корінного народу до певних видів занять; вирішальний голос щодо прийнятності використання території, на якій ведеться їх господарство, для цілей, які цьому господарюванню можуть перешкоджати і т. ін. По-друге, при розробці

моделі нетериторіальної автономії для корінного народу важливо враховувати особливості конкретного народу, наприклад, щодо: а) характеру розселення (компактне, дисперсне в межах держави); б) міри нинішньої узалежненості стилю життя, добробуту корінного народу саме від конкретної території, природних ресурсів тощо. Якщо прив'язка до землі й нині зберігається сильною, то це має бути враховано. Це дозволить запобігти вимогам територіальної автономії, якнайповніше задовольнить потреби корінних народів, захищатиме землі їх проживання від використання у цілях, несумісних з їх стилем життя.

Кейси функціонування нетериторіальних автономій корінних народів Європи привертають увагу до таких важливих аспектів:

- запозичувати модель нетериторіальної автономії, розроблену в тій чи іншій державі щодо певного корінного народу, і проектувати її на інший корінний народ без урахування його унікальних характеристик та потреб, неефективно;

- модель нетериторіальної автономії корінних народів не має бути статичною, незмінною десятиліттями з огляду на динаміку глобальних масштабів. Нові виклики призводять до неминучого розширення рамок нетериторіальної автономії корінних народів за межі культурної сфери, однак це не загрожує відцентровими тенденціями, переростанням нетериторіальної автономії в територіальну. Це формує перспективу моделі нетериторіальної автономії розширеного типу («культурна автономія плюс»). У такій моделі культурна сфера доповнена можливостями впливати на питання, пов'язані зі землею, природними ресурсами, довкіллям, економічною діяльністю корінного населення, захистом традиційного способу життя тощо;

- високі стандарти демократії та прав людини є основою для належного, а не декларативного, функціонування нетериторіальних автономій корінних народів. Однак тільки цих передумов вже недостатньо, бо прагматичні підходи сучасних держав призводять до випадків домінування тих чи інших інтересів держави над потребами корінних народів, а відтак проблеми корінних народів розв'язуються аж після судових рішень;

- консультації з корінним народом щодо урядових рішень, які можуть вплинути на корінний народ, мають стосуватися не лише питань, які виникають у місці компактного проживання цього

народу, а й без прив'язки до нього, тобто у межах усієї держави, де дисперсно проживають представники корінного народу. Власне, останнє якраз і уможливлується завдяки нетериторіальній автономії;

– у частині економічного розвитку корінних народів держава може не лише ресурсами стимулювати їх бізнес, а й підтримати осіб не з-поміж корінного народу, якщо їхня діяльність корисна для посилення стійкості того чи іншого корінного народу.

Досвід низки держав засвідчує, що уряди, справді, часто намагаються уподібнити інститути нетериторіальної автономії корінних народів і національних меншин, звести все лише до сфери культури. Це може мати наслідком фактичне позбавлення корінних народів можливості реалізувати своє право на самовизначення. За належного діалогу держави та корінного народу, оновлення (розширення) моделі нетериторіальної автономії для корінних народів держави не матимуть побоювань щодо можливих відцентрових процесів, а корінні народи натомість отримають ефективні інструменти для реалізації свого права на самовизначення. На нашу думку, корінним народам України доцільно розглянути саме модель нетериторіальної етнокультурної автономії, лобювати на державному рівні її інституціоналізацію.

1. The Indigenous World 2024 / D. Mamo (ed.). Copenhagen: Eks-Skolens Grafisk Design & Tryk, 2024. 688 p. 2. Resolution adopted by the General Assembly on 13 September 2007. 61/295. United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples. United Nations. URL: [https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.18 declaration%20rights%20indigenous%20peoples.pdf](https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.18%20declaration%20rights%20indigenous%20peoples.pdf). 3. Discussion Paper Indigenous Peoples' Autonomy and Self-Governance Outcomes of regional dialogues Prepared by Indigenous Peoples and Development Branch, DISD/DESA For the 21st session of the Permanent Forum on Indigenous Issues, 2022. URL: <https://www.un.org/development/desa/indigenouspeoples/wp-content/uploads/sites/19/2022/04/backgroundpaper-virtual-regional-dialogues.pdf>. 4. De Villiers B. Self-Determination for Aboriginal and Torres Strait Islander people: Is the answer outside the territorial square? *University of Notre Dame Australia Law Review*. 2014. № 16. P. 94. 5. Klímová-Alexander I. Transnational Romani and indigenous non-territorial self-determination claims. *Ethnopolitics*. 2007. № 6 (3). P. 397. 6. Renner K. State and nation / E. Nimni (ed.). National-Cultural Autonomy and its Contemporary Critics. London: Routledge, 2005. P. 11. 7. Shikova N. The possibilities and limits of non-territorial autonomy in

securing indigenous self-determination. *Filozofija i društvo*. 2020. № 31 (3). P. 364. **8.** Robbins J. Indigenous Political Representation in Liberal Democratic Countries: A Comparative Analysis / M. Berg-Nordlie, J. Saglie, A. Sullivan (eds.). Indigenous Politics: Institutions, Representation, Mobilisation. Colchester: ECPR Press, 2015. P. 61-93. **9.** Nieguth T. An Austrian solution for Canada? Problems and possibilities of national cultural autonomy. *Canadian Journal of Political Science*. 2009. № 42 (1). P. 10-11. **10.** Patton P. National autonomy and Indigenous sovereignty / E. Nimni (ed.). *National-Cultural Autonomy and its Contemporary Critics*. London: Routledge, 2005. P. 115. **11.** Djordjević L. The Many Faces of Minority Non-Territorial Autonomy M. Andeva, B. Dobos, L. Djordjević et al. (eds.). *Non-Territorial Autonomy*. Cham: Palgrave Macmillan, 2023. P. 175. **12.** Shikova N. Цит. праця. **13.** First World, First Nations. Internal Colonialism and Indigenous Self-determination in Northern Europe and Australia / G. Minnerup, P. Solberg (eds.). Brighton: Sussex Academic Press, 2011. 292 p. **14.** Stepień A., Petrétei A., Koivurova T. Sami Parliaments in Finland, Norway, and Sweden / T. H. Malloy, A. Osipov, B. Vizi (eds.). *Managing Diversity Through Non-Territorial Autonomy: Assessing Advantages, Deficiencies, and Risks*. Oxford: Oxford University Press. 2015. P. 117. **15.** Josefsen E. The Norwegian Saami Parliament and Saami Political Empowerment / Minnerup G., Solberg P. (eds.). *First World, First Nations: Internal Colonialism and Indigenous Self-Determination in Northern Europe and Australia*. Thornhill: Sussex Academic Press, 2011. 292 p.; Josefsen E., Mörkenstamb U., Saglie Jo. Different Institutions within Similar States: The Norwegian and Swedish Sámediggi. *Ethnopolitics: Formerly Global Review of Ethnopolitics*. 2014. № 14 (1). P. 32-51; Kuokkanen R. Restructuring Relations, Restructuring Relations: Indigenous Self-Determination, Governance, and Gender. Oxford: Oxford University Press, 2019. 384 p. **16.** Josefsen E., Saglie J. The Sámi Parliament in Norway: a “breaking in” perspective. *The Polar Journal*. 2024. № 14 (1). P. 125-126. **17.** Spitzer A. J., Selle P. Is Nonterritorial Autonomy Wrong for Indigenous Rights? Examining the ‘Territorialisation’ of Sami Power in Norway. *International Journal on Minority and Group Rights*. 2020. P. 1-24. **18.** Tam camo. C. 15. **19.** Sametinget saksøker staten – mener de ikke har blitt respektert. Norsk rikskringkasting AS. URL: https://www.nrk.no/sapmi/sametinget-saksoker-staten-_mener-de-ikke-har-blitt-respektert-1.16940337. **20.** Agreement between Nord-Fosen siida and Roan Vind. Government.no. URL: <https://www.regjeringen.no/en/aktuelt/agreement-between-nord-fosen-siida-and-roan-vind/id3028614/>. **21.** Retter G.-B. Indigenous cultures must not be forced to bear the brunt of global climate adaptation. *Arctic Today*. <https://www.arctictoday.com/indigenous-cultures-must-not-be-forced-to-bear-the-brunt-of-global-climate-adaptation/>. **22.** Kuokkanen R. The problem of culturalizing indigenous self-determination: Sámi cultural autonomy in Finland. *The Polar Journal*. 2024. № 14 (1). P. 148. **23.** Eide A., Daes E.-I. A. Working Paper on the Relationship and Distinction between the Rights of Persons

Belonging to Minorities and Those of Indigenous Peoples.” UN Commission on Human Rights. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/419546?ln=en&v=pdf>.

24. Spitzer A. J., Selle P. Цит. праця. 25. Лазур Я. В. Правове регулювання національно-культурної автономії: світовий та вітчизняний досвід: автореф. дис. ... к. ю. н.: 12.00.02 – конституційне право. Київ: Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2005. С. 16. 26. Явір В. Концептуально-політичні та правові засади етнокультурної автономії як механізму протидії етнополітичній дезінтеграції України. *Правова держава*. 2019. № 30. С. 456. 27. Кресін О. В. Корінні народи: міжнародне право та законодавство України: монографія / Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Київ: Норма права, 2021. С. 126-136. 28. Result of the study on the cognitive deoccupation of Crimea. Mission of the President of Ukraine in the Autonomous Republic of Crimea. URL: <https://ppu.gov.ua/en/rezultaty-doslidzhennya-kohnityvna-deokupatsiya-krymu/>. 29. Вітман К. Переваги інституту національної автономії та особливості його втілення у законодавстві окремих країн пострадянського та постсоціалістичного простору. *Актуальні проблеми політики*. 2010. № 39. С. 26-36; *Етнокультурна автономія як інститут забезпечення прав національних меншин: світовий досвід і Україна: наукова записка* / І. Кресіна, В. Явір, М. Ходаківський. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2018. 120 с.; Явір В. Цит. праця.

References

1. The Indigenous World 2024 / D. Mamo (Ed.). Copenhagen: Eks-Skolens Grafisk Design & Tryk, 2024. 688 p. 2. Resolution adopted by the General Assembly on 13 September 2007. 61/295. United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples. United Nations. URL: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.18_declaration%20rights%20indigenous%20peoples.pdf 3. Discussion Paper Indigenous Peoples' Autonomy and Self-Governance Outcomes of regional dialogues Prepared by Indigenous Peoples and Development Branch, DISD/DESA for the 21st session of the Permanent Forum on Indigenous Issues, 2022. URL: <https://www.un.org/development/desa/indigenouspeoples/wp-content/uploads/sites/19/2022/04/backgroundpaper-virtual-regional-dialogues.pdf> 4. De Villiers B. Self-Determination for Aboriginal and Torres Strait Islander people: Is the answer outside the territorial square? *University of Notre Dame Australia Law Review*. 2014. № 16. P. 94. 5. Klímová-Alexander I. Transnational Romani and indigenous non-territorial self-determination claims Ethnopolitics. 2007. № 6 (3). P. 397. 6. Renner K. State and nation / E. Nimni (ed.), National-Cultural Autonomy and its Contemporary Critics. London: Routledge, 2005. P. 11. 7. Shikova N. The possibilities and limits of non-territorial autonomy in securing indigenous self-determination. *Filozofija i društvo*. 2020. № 31 (3). P. 364. 8. Robbins J. Indigenous Political Representation in Liberal Democratic Countries: A Comparative Analysis / M. Berg-Nordlie, J. Saglie, A. Sullivan (Eds.), Indigenous Politics: Institutions, Representation, Mobilisation.

Colchester: ECPR Press, 2015. P. 61-93. **9.** Nieguth T. An Austrian solution for Canada? Problems and possibilities of national cultural autonomy. *Canadian Journal of Political Science*. 2009. № 42 (1). P. 10-11. **10.** Patton P. National autonomy and Indigenous sovereignty / E. Nimni (ed.). *National-Cultural Autonomy and its Contemporary Critics*. London: Routledge, 2005. P. 115. **11.** Djordjević L. The Many Faces of Minority Non-Territorial Autonomy M. Andeva, B. Dobos, L. Djordjević et al. (Eds.), *Non-Territorial Autonomy*. Cham: Palgrave Macmillan, 2023. P. 175. **12.** Shikova N. The possibilities and limits of non-territorial autonomy in securing indigenous self-determination. *Filozofija i društvo*. 2020. № 31 (3). P. 363-381. **13.** First World, First Nations. *Internal Colonialism and Indigenous Self-determination in Northern Europe and Australia* / G. Minnerup, P. Solberg (eds.). Brighton: Sussex Academic Press, 2011. 292 p. **14.** Stępień A., Petrėtei A., Koivurova T. Sami Parliaments in Finland, Norway, and Sweden / T. H. Malloy, A. Osipov, B. Vizi (eds.), *Managing Diversity Through Non-Territorial Autonomy: Assessing Advantages, Deficiencies, and Risks*. Oxford: Oxford University Press, 2015. P. 117. **15.** Josefsen E. The Norwegian Saami Parliament and Saami Political Empowerment / Minnerup G., Solberg P. (eds.), *First World, First Nations: Internal Colonialism and Indigenous Self-Determination in Northern Europe and Australia*. Thornhill: Sussex Academic Press, 2011. 292 p.; Josefsen E., Mörkenstamb U., Saglie Jo. Different Institutions within Similar States: The Norwegian and Swedish Sámediggi. *Ethnopolitics: Formerly Global Review of Ethnopolitics*. 2014. № 14 (1). P. 32-51; Kuokkanen R. *Restructuring Relations, Restructuring Relations: Indigenous Self-Determination, Governance, and Gender*. Oxford: Oxford University Press, 2019. 384 p. **16.** Josefsen E., Saglie J. The Sámi Parliament in Norway: a “breaking in” perspective. *The Polar Journal*. 2024. № 14 (1). P. 125-126. **17.** Spitzer A. J., Selle P. Is Nonterritorial Autonomy Wrong for Indigenous Rights? Examining the ‘Territorialisation’ of Sami Power in Norway. *International Journal on Minority and Group Rights*. 2020. P. 1-24. **18.** Ibid. P. 15. **19.** Sametinget saksøker staten – mener de ikke har blitt respektert. Norsk rikskringkasting AS. URL: https://www.nrk.no/sapmi/sametinget-saksoker-staten_-mener-de-ikke-har-blitt-respektert-1.16940337 **20.** Agreement between Nord-Fosen siida and Roan Vind. Government.no. URL: <https://www.regjeringen.no/en/aktuelt/agreement-between-nord-fosen-siida-and-roan-vind/id3028614/> **21.** Retter G.-B. Indigenous cultures must not be forced to bear the brunt of global climate adaptation. *Arctic Today*. <https://www.arctictoday.com/indigenous-cultures-must-not-be-forced-to-bear-the-brunt-of-global-climate-adaptation/> **22.** Kuokkanen R. The problem of culturalizing indigenous self-determination: Sámi cultural autonomy in Finland. *The Polar Journal*. 2024. № 14 (1). P. 148. **23.** Eide A., Daes E.-I. A. Working Paper on the Relationship and Distinction between the Rights of Persons Belonging to Minorities and Those of Indigenous Peoples.” UN Commission on Human Rights. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/419546?ln=en&v=pdf> **24.** Spitzer A. J., Selle P. Is Nonterritorial

Autonomy Wrong for Indigenous Rights? Examining the ‘Territorialisation’ of Sami Power in Norway. *International Journal on Minority and Group Rights*. 2020. P. 1-24. **25.** Lazur Ya. V. Pravove rehuliuвання natsionalno-kulturnoi avtonomii: svitovyi ta vitchyzniani dosvid: avtoref. dys. ... k. yu. n.: 12.00.02 – konstytutsiine pravo. Kyiv: In-t zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy, 2005. S. 16. **26.** Yavir V. Kontseptualno-politychni ta pravovi zasady etnokulturnoi avtonomii yak mekhanizmu protydii etnopolitychnii dezintehratsii Ukrainy. *Pravova derzhava*. 2019. № 30. S. 456. **27.** Kresin O. Korinni narody: mizhnarodne pravo ta zakonodavstvo Ukrainy: monohrafiia / Instytut derzhavy i prava imeni V.M. Koretskoho NAN Ukrainy. Kyiv: Norma prava, 2021. S. 126-136. **28.** Result of the study on the cognitive deoccupation of Crimea. Mission of the President of Ukraine in the Autonomous Republic of Crimea. URL: <https://ppu.gov.ua/en/rezultaty-doslidzhennya-kohnityvna-deokupatsiya-krymu/> **29.** Vitman K. Perevahy instytutu natsionalnoi avtonomii ta osoblyvosti yoho vtilennia u zakonodavstvi okremykh krain postradianskoho ta postsotsialistychnoho prostoru. Aktualni problemy polityky. 2010. № 39. S. 26-36; Etnokulturna avtonomiia yak instytut zabezpechennia prav natsionalnykh menshyn: svitovyi dosvid i Ukraina: naukova zapyska / I. Kresina, V. Yavir, M. Khodakivskiyi. Kyiv: Instytut derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy, 2018. 120 s.; Yavir V. Kontseptualno-politychni ta pravovi zasady etnokulturnoi avtonomii yak mekhanizmu protydii etnopolitychnii dezintehratsii Ukrainy. *Pravova derzhava*. 2019. № 30. S. 450-458.

Shpachenko Yaroslav. European practices of non-territorial autonomy of indigenous peoples: experience for Ukraine

Based on the study of European cases, the features of the institution of non-territorial autonomy of indigenous peoples are clarified. The achievements and problems in the functioning of this institution are characterised. The author raises the issue of improving the non-territorial autonomy of indigenous peoples so that it meets their rights and needs and prevents possible demands for the creation of a territorial type of autonomy.

The author notes that the model of such autonomy should not be static due to the dynamics of the global scale. The author concludes that the model of non-territorial autonomy of indigenous peoples needs to be reconfigured by going beyond narrowly defined cultural rights. It is about including additional issues while preserving the non-territorial type of autonomy. This forms the prospect of an expanded model of non-territorial autonomy (‘cultural autonomy+’). In such a model, the cultural sphere is supplemented by the ability to influence issues related to land use, resource extraction, environmental protection, economic activity of the indigenous population, protection of the indigenous way of life, etc. It is emphasised that when developing a model of non-territorial autonomy for indigenous peoples, it is important to take into account the specific features of a particular people with regard to: a) the nature of settlement (compact, dispersed within the State); b) the extent to which the current

dependence of the indigenous people's lifestyle and well-being on a particular territory, natural resources, etc.

The author argues that it is advisable for the indigenous peoples of Ukraine, who are now dispersed throughout the territory of the State, to consider the model of non-territorial autonomy and lobby for its institutionalisation at the State level. The author notes the current lack of interest of both the indigenous peoples of Ukraine and the State in the non-territorial type of autonomy, and the underestimation of this institution of democratic ethnopolitics.

Key words: ethnopolitics, indigenous peoples, right to self-determination, autonomy, non-territorial autonomy (NTA), «cultural autonomy plus» model, indigenous peoples of Ukraine.